

EKOLOGICKÉ ZEMĚDĚLSTVÍ JAKO JEDEN Z ASPEKTŮ MULTIFUNKČNÍHO ZEMĚDĚLSTVÍ

ECOLOGICAL AGRICULTURE AS ONE OF ASPECT OF MULTIFUNCTIONAL AGRICULTURE

Ivana Brožová

Anotace:

Začlenění českého agrárního sektoru do společné zemědělské politiky EU znamená i aplikaci tzv. „Evropského modelu zemědělství“, který tak reaguje na základní požadavek sociálně vyváženého a trvale udržitelného zemědělství, které přispívá k uchování a zvelebování evropské zemědělské kulturní krajiny.

V souvislosti s tím byla vytyčena nová strategie koncepce agrární politiky, podle níž se mění zcela zásadním způsobem orientace českého agrárního sektoru, který byl doposud zaměřen pouze na funkci produkční, a nabývají na významu i jeho další funkce, především v oblasti environmentální a sociální, tedy mimoprodukční.

Jedním z aspektů multifunkčního zemědělství je ekologické zemědělství, systém, který naplňuje vize trvale udržitelného zemědělství.

V posledním desetiletí dochází k jeho velkému rozmachu na celém světě, ale i v Evropě. Ekologické zemědělství tak reaguje na stále sílící požadavky spotřebitelů na kvalitnější a bezpečnější potraviny.

Příspěvek je řešen v rámci IVZ MSM 411100013.

Klíčová slova:

multifunkční zemědělství, ekologické zemědělství, trvale udržitelné zemědělství, mimoprodukční funkce

Abstract:

In corporate of Czech agrarian sector to the common agriculture politics of EU means also the application of „European model of agriculture“ which reacts to the basic requirement of socially balanced and sustainable developing agriculture which help to keep and promote the European agricultural scenery.

Now it is aimed new strategy-conception of agrarian politic and according to that it is changing basically the orientation of the Czech agrarian sector, which was aimed only to the production function, and now acquiring in the mean of the other functions, first of all in the field of environmental and social, means non-productional area.

One of the aspects of multifunctional agriculture is ecological agriculture, the system which fulfill the vision of lasting and sustainable agriculture.

Keywords:

multifunctional agriculture, ecological agriculture, lasting and sustainable agriculture, non-production functions

ÚVOD

V současné době, kdy se začínají uplatňovat i v zemědělství principy a zásady trvale udržitelného rozvoje, neplní zemědělství ve vyspělých zemích „pouze“ funkci produkční, ale postupně se prosazují i funkce další, mimoprodukční, zejména v oblasti environmentální a sociální. Význam zemědělství je tedy nutné chápat v propojení s celkovým rozvojem venkovských oblastí, které má tak bezprostřední vztah k životnímu prostředí.

Vhodnou alternativou, která splňuje principy trvale udržitelného rozvoje a současně přispívá k řešení ekonomických i sociálních problémů venkova je ekologické zemědělství. Ekologické zemědělství nemůže zdaleka vyřešit všechny problémy, se kterými se české zemědělství potýká, ale může přispět k jejich zmírnění vytvářením nových pracovních míst a mimořádnou exportní příležitostí, kterou čestí producenti ve srovnání s dodavateli z jiných zemí mají.

CÍL A METODY

1. EKOLOGICKÉ ZEMĚDĚLSTVÍ V ČESKÉ REPUBLICE

Česká republika se plně hlásí k evropskému modelu multifunkčního zemědělství, které chápe zemědělskou výrobu nejen jako zdroj bezpečných a kvalitních potravin, ale i jako významný prvek při tvorbě a ochraně krajiny. Snaha všech opatření proto směřuje k novému trendu, který Evropská unie uplatňuje, a to podpořit integrovaný rozvoj venkovského prostoru, ve kterém zemědělství hraje nezastupitelnou roli. Mezi priority patří především stabilizace zemědělské výroby, udržení jejího rozměru, zachování a zvelebování kulturní krajiny při zajištění dostatku pracovních příležitostí a rozvoj infrastruktury ve venkovských oblastech.

Důvody vzniku nového alternativního systému hospodaření byly motivovány negativy intenzivního konvenčního způsobu hospodaření, které poškozovalo přírodu, špatně zacházelo s chovanými zvířaty, snižovalo kvalitu potravin, ohrožovalo sociální jistoty zemědělců a zdraví populace. Vzniklo tak ekologické zemědělství, které představuje jeden z možných přístupů k řešení strukturální politiky a současných agroekologických, ekonomických a sociálních problémů venkova, v souladu s principy trvale udržitelného rozvoje. Rozvoj tohoto alternativního způsobu hospodaření nabývá v posledních letech na velkém rozmachu a je uznávanou součástí zemědělských systémů nejen v ČR, ale na celém světě.

V současnosti se tato forma zemědělského hospodaření uplatňuje s celkově narůstajícím zájmem i v České republice.

VÝSLEDKY A DISKUSE

2. KOMPARACE EKOLOGICKÉHO ZEMĚDĚLSTVÍ V ČR S EU-15 A ZEMĚMI, KTERÉ NOVĚ DO SPOLEČENSTVÍ EU PŘISTOUPILY

2. 1. Srovnání podle podílu ploch obhospodařovaných ekologickým způsobem

Narůstající zájem o tento alternativní způsob hospodaření, který je šetrný k životnímu prostředí a eliminuje negativa konvenčního zemědělství, dokazuje jak růst počtu zemědělských subjektů hospodařících ekologicky, tak nárůst ekologicky obhospodařovaných zemědělských ploch (v roce 1990 byly evidovány 3 ekologické farmy hospodařící na 480 ha, v roce 2003 bylo evidováno celkem 810 ekologických subjektů na více než 250 tis. ha zemědělské půdy, což představuje téměř 6% z celkové plochy zemědělské půdy v ČR).

Z hlediska podílu ploch obhospodařovaných ekologickým způsobem na celkové výměře zemědělského půdního fondu (jak znázorňuje graf č. 1) dosahuje Česká republika (5,5% v r.

2002) nadprůměrných hodnot zemí EU-15, neboť průměr EU-15 činil v roce 2002 4,1%. Tento podíl je však v jednotlivých zemích velmi rozdílný. Na prvním místě bylo Rakousko s 11,6% podílem ekologických půd na celkové výměře zemědělské půdy. Na druhém místě se umístila Itálie s 8%. Skandinávské státy EU jako Finsko, Dánsko a Švédsko se pohybovaly nad průměrem. K průměru se blížila Velká Británie a Německo a naopak pod průměrem byly ostatní země EU-15.

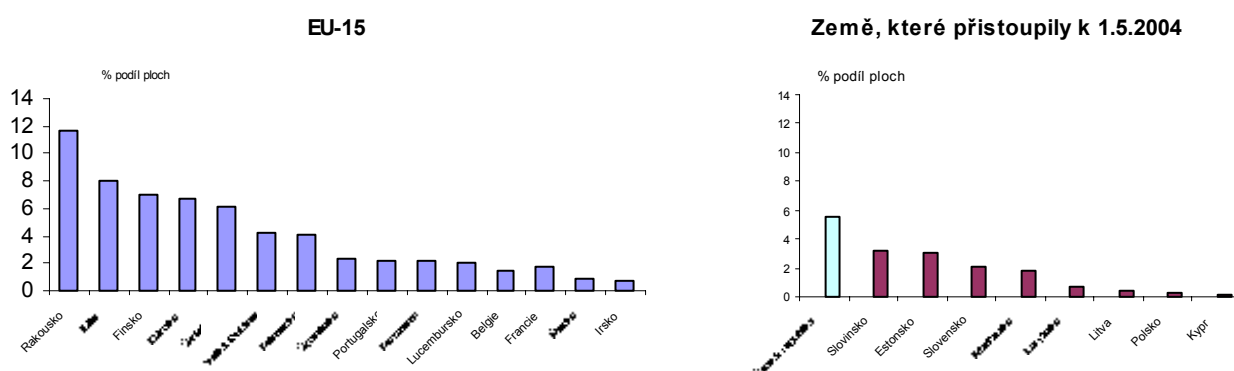
ČR předstihlo v roce 2002 Rakousko, Itálie, Dánsko a Švédsko a naopak ČR předstihla takové státy EU-15 jako je např. Velká Británie a Německo. Mezi státy, které nově přistoupily do společenství EU k 1. 5. 2004 je ČR na prvním místě v rozsahu ploch zařazených do ekologického zemědělství a v rozvoji domácího odbytu.

Ekologické zemědělství se rozvíjí zejména v podhorských a horských oblastech na trvalých travních porostech a je zaměřeno především na údržbu krajiny. V některých regionech, např. mikroregion Jeseníky, dosahuje podíl ekologického zemědělství až 25% výměry zemědělské půdy. Více jak 90% z půdního fondu tvoří trvalé travní porosty. Bioproduktů je však málo, chybí hotové výrobky, zelenina i ovoce. I když se trh s bioprodukty v ČR rychle rozvíjí a roste poptávka spotřebitelů, přesto však patříme ke státům, kde podíl biopotravin na celkové spotřebě potravin je nízký. Biopotraviny tvoří pouze 0,06% trhu s potravinami a sortiment je stále nedostatečný. (Spotřeba biopotravin se v zemích EU-15 blíží 5%. Nejvyšších hodnot spotřeby dosahuje např. Dánsko, Švédsko, Velká Británie, Švýcarsko a Francie. V roce 2005 by ekologické zemědělství mohlo podle nových prognóz pokrýt kolem 5 až 10% trhu).

U řady produktů v ČR poptávka převyšuje nabídku, zejména pokud se jedná o čerstvé ovoce, zeleninu, nápoje, mléko, vejce apod. Nedostatek živočišných produktů je spojen s vyššími zpracovatelskými nároky, krátkou dobou trvanlivosti a přísnými hygienickými normami. Také rozvoj výzkumu není dostatečný, chybí specializované poradenství, nízká informovanost spotřebitelů o ekologické produkci, ale i nejednotná cenová politika. I přes vyšší cenovou hladinu biopotravin, je zájem spotřebitelů trvalý a má dokonce rostoucí tendenci.

Cílem Akčního plánu je dosáhnout v r. 2010 10% podílu zemědělské půdy zahrnuté v ekologickém zemědělství na celkové výměře zemědělské půdy v ČR.

Graf č. 1: Podíl ploch obhospodařovaných ekologickým způsobem na celkové výměře zemědělského půdního fondu za rok 2002

Zdroj: <http://www.organic-europe.net>

Pozn.: údaje Malty nebyly k dispozici

2. 2. Srovnání podle plochy obhospodařované ekologickým způsobem

I když ve velikosti ploch obdělávaných ekologickým způsobem je Česká republika pod průměrem EU-15 a plochu cca 235 tis. ha převyšuje mnoho států (především Itálie, Velká Británie, Německo, Španělsko, Francie), ve světových žebříčcích zohledňujících ekologicky obhospodařované plochy se ČR umístila na místě patnáctém a stala se tak významným světovým producentem biopotravin.

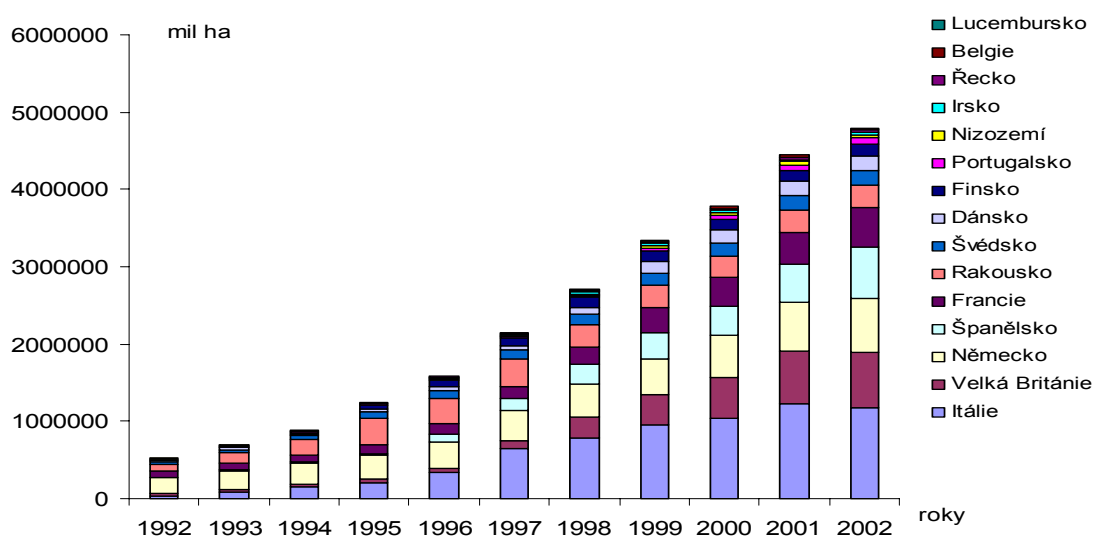
Z grafu č. 2a je patrné, že více než čtvrtina ekologické půdy ze zemí EU-15 se nachází v Itálii (cca 1 170 tis. ha). Velká Británie se umístila na místě druhém a ekologicky obhospodařovala přes 700 tis. ha zemědělské půdy. Na třetím místě se umístilo Německo s 14,5% podílem na celkové ekologické výměře EU. Ve Španělsku činil tento podíl necelých 14% a ve Francii 10,6%. Ostatní státy EU se pohybovaly hluboko pod 10% podílem z celkových ploch EU.

Při srovnání desetiletého vývoje objemu obhospodařovaných ploch v zemích EU-15 od roku 1992 do roku 2002 byl největší meziroční přírůstek ploch zaznamenán v Řecku, kde se plochy každoročně navyšovaly o 60,8%. Ve Španělsku byl meziroční nárůst ve sledovaném desetiletém období ve výši 55,9%, v Portugalsku 45,7% a v Itálii 44,2%. Ve Velké Británii byl v roce 2002 počet ekologicky obhospodařovaných ploch jedenadvacetkrát vyšší oproti roku 1992. V ostatních zemích EU se tento každoroční přírůstek pohyboval pod průměrem EU.

ČR v roce 2003 ekologicky obhospodařovala 254 995 ha. Mezi státy, které nově přistoupily k 1. 5. 2004 do EU byla v počtu obhospodařovaných ploch na prvním místě.

Graf č. 2a: Ekologicky obhospodařované plochy v zemích EU-15

v letech 1992 – 2002

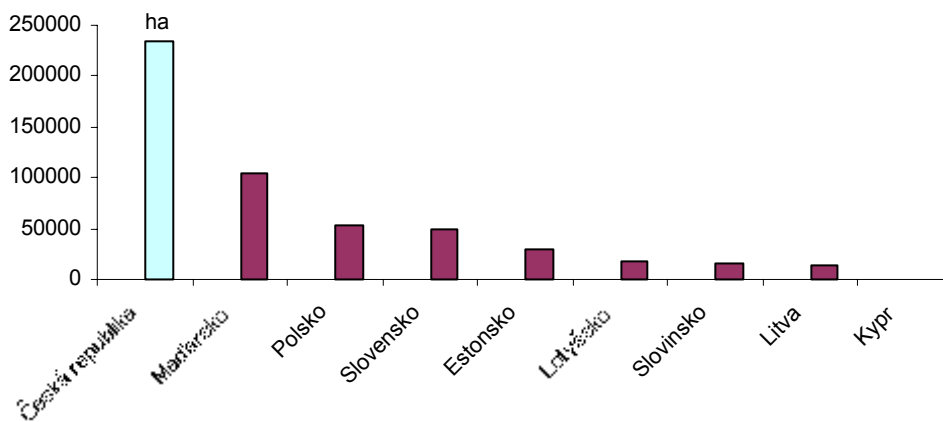
Zdroj: <http://www.organic-europe.net>

Z nově přistoupených zemí patří také Maďarsko k významným producentům. V roce 2002 obhospodařovalo cca 103 tis. ha zemědělské půdy ekologickým způsobem a je významným exportérem bioproduktů.

Zatímco v Polsku ekologické zemědělství nedosahuje takového významu, o čemž svědčí i malá plocha obhospodařovaná ekologicky – cca 53 tis. ha. Poptávka spotřebitelů po bioproduktech značně převyšuje nabídku a za hlavní překážky rozvoje je považována nestabilita trhů a legislativní nepřipravenost.

Na Slovensku byl zaznamenán také nárůst ekologického zemědělství. V roce 2002 bylo obhospodařováno cca 50 tis. ha a do r. 2010 je cílem slovenského zemědělství zvýšit tyto plochy až trojnásobně a dosáhnout tak 4-6% podílu na zemědělském půdním fondu.

Graf č. 2b: Ekologicky obhospodařované plochy v zemích, které do EU přistoupily k 1. 5. 2004 v roce 2002

zdroj: <http://www.organic-europe.net>
 Pozn.: údaje Malty nebyly k dispozici

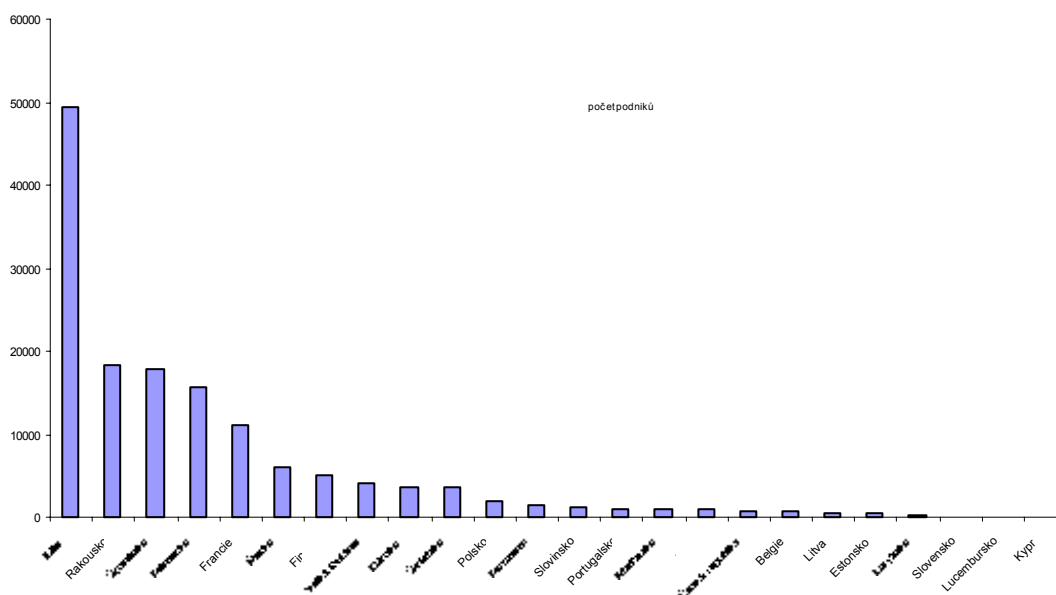
2. 3. Srovnání podle počtu subjektů hospodařících ekologickým způsobem

Počty ekologických podniků v ČR výrazně zaostávají za ostatními státy EU-15. V porovnání s Itálií, která dosahuje nejvyššího počtu, má ČR zhruba 75 krát méně ekofarem. Zajímavostí je však i to, že ekologicky orientované podniky existovaly v ČR už před rokem 1989.

Podíl počtu ekofarem na celkových zemědělských podnicích ČR byl mírně pod průměrem dosahovaným v EU-15 a to ve výši 2,4%. I tento podíl se v jednotlivých zemích EU-15 liší. Největšího podílu dosáhlo Rakousko (9,2%), Finsko (6,8%), Dánsko (5,9%) či Švédsko (3,9%).

Počet ekologických podniků v jednotlivých zemích uvádí graf č. 3.

Graf č. 3: Počet ekologických podniků v EU-15 a zemích, které nově přistoupily

zdroj: <http://www.organic-europe.net>
 Pozn.: údaje Malty nebyly k dispozici

V roce 2002 se více jak třetina všech ekofarem nacházela v Itálii. V Rakousku činil tento podíl 13,2%, ve Španělsku 12,8%, v Německu 11,2% a ve Francii 8%.

I když docházelo v průběhu let 1992-2002 k dynamickému nárůstu počtu podniků, od roku 1997 se tempo nárůstu zpomalilo a nárůst počtu ekofarek v rámci EU-15 je pomalejší než nárůst ekologicky obhospodařovaných půd.

Ekologické farmy se také značně liší svou velikostí. Ta závisí mimo jiné i na zaměření jejich produkce. V Itálii je výměra půdy ekofarek trojnásobně větší než průměr všech ostatních podniků. V Německu je naproti tomu mezi oběma formami hospodaření přibližná rovnováha, ekopodniky zde hospodaří v průměru na 40 ha stejně jako v konvenčních. Na druhé straně jsou ekopodniky v Rakousku, Francii a Lucembursku v průměru menší než ostatní podniky, protože v těchto zemích podniky s horším vybavením půdou očekávají od přechodu na ekologickou produkci vyšší příjmy.

Stejně tak jako malé plochy obhospodařované ekologicky v Polsku, je zde i malá průměrná velikost ekofarek a to 15 ha, což je přibližně dvojnásobná velikost průměrného zemědělského podniku v Polsku.

Ve Skandinávských státech se ekologicky pěstují především obiloviny a krmné plodiny. Čtvrtinu ekologických ploch Dánska, Finska a Švédska zaujímají především trvalé travní porosty. V jižních státech jako např. ve Španělsku, Portugalsku, Řecku, Francii či Itálii dominují především louky a pastviny, následují luštěniny a obiloviny. Osevní postupy jsou zde mnohem pestřejší než v severských zemích díky příznivějším pěstebním podmínkám. Zahrnují často produkci oliv či vína. Louky a pastviny se využívají pro produkci živočišné výroby. Největší podíl luk a pastvin je charakteristický pro Nizozemí, Belgie, Lucembursko či Rakousko. Obiloviny či krmné plodiny zde mají v produkci nepatrný význam. Chov hospodářských zvířat se zaměřuje hlavně na chov skotu.

ZÁVĚR

Prioritou zemědělství vyspělých států, které produkují zemědělské přebytky, již není funkce produkční, ale do popředí se dostávají funkce mimoprodukční, které zahrnují funkci krajinyotvornou, ekologickou, sociální a demografickou. V průběhu posledních let je tedy možné sledovat dynamický nárůst alternativních způsobů hospodaření, které jsou šetrné k životnímu prostředí a jsou v souladu s principy trvale udržitelného rozvoje. Novým alternativním způsobem hospodaření, který je šetrný k životnímu prostředí a zároveň umožňuje splnit požadavky spotřebitelů na kvalitní a bezpečné potraviny je ekologické zemědělství. Ekologické zemědělství se jeví jako velice perspektivní odvětví agrárního sektoru a postupem času si získává stále více stoupenců. Není však myslitelné, že by se rozšířilo do takové míry, že by zcela nahradilo zemědělství konvenční. Pokud by bylo cílem ekologického zemědělství pouze dosažení nárůstu zemědělské produkce, byl by tento cíl zaměřený na intenzifikaci zemědělství ve střetu s podstatou ekologického způsobu hospodaření.

Rozvoj ekologického zemědělství byl a vždy bude ovlivněn především úrovní stabilní podpory. Vstup do EU pro ČR znamená důležitý krok v oblasti rozvoje ekologického hospodaření. Pro české vývozce se tak naskytá řada příležitostí jak jednotný avšak vnitřně strukturovaný trh EU zaopatřit bioprodukci.

Vstupem do EU by se také měla ČR otevřít cesta k navýšení státní podpory, stmelení legislativy, důkladnější kontrole certifikovaných produktů a příspěvek ke všeobecnému zlepšení podmínek českých ekologických producentů.

ČR má ze všech států, které přistoupily do EU k 1. 5. 2004 nejvíce ekologicky obhospodařovaných ploch a jako právoplatný člen předčila v počtu ekologicky obhospodařovaných ploch řadu jeho členů.

Ekologické zemědělství v místních podmínkách má však ještě značné rezervy v oblasti trhu s bioprodukty a v počtu ekologických farmářů ve srovnání s ostatními státy EU.

Budoucnost ekologického zemědělství by však neměla být pouze otázkou materiálních

hodnot spjatých s vyplácením dotací, ale také hodnot etických. Pozornost by měla být věnována nejen kontrole produktů ekologického zemědělství, ale kontrole vlastních ekofarem orientovaných na ekologickou rostlinnou či živočišnou výrobu.

Motivace ekozemědělců a jejich odpovědnost za budoucí životní prostředí a zdraví spotřebitelů by měla mít prvořadý význam nejen v podmínkách ČR, Evropě, ale na celém světě.

Použité zdroje:

Biopotraviny a ekologické zemědělství ve světě, Bio, 2003, roč. 7, č. 4, s. 4

Urban, J., Šarapatka, B., a kol.: Ekologické zemědělství, I. Díl, Základy ekologického zemědělství, agroenvironmentální aspekty a pěstování rostlin, MŽP Praha, 2003. s. 11-41, ISBN 80-7212-274-6

Horizontální plán rozvoje venkova ČR pro období 2004-2006,

<<http://www.organic-europe.net>>

<<http://www.organic-europe.net>>

<<http://www.ifoam.org>>

<<http://www.pro-bio.cz>>

<<http://www.mze.cz>>

Kontaktní adresa

Ing. Ivana Brožová, PEF ČZU Praha, Katedra zemědělské ekonomiky

Kamýcká 129, 165 21 Praha 6 – Suchbátka

tel.: +420 224 382 304, e-mail: brozovai@pef.czu.cz